

УДК 351.858: 3701-053.6

БАРАНОВА Алла Віталіївна,
аспірант каф. держ. упр. та менеджменту ХарРІ НАДУ,
викл. каф. держ. упр. та пед. менеджменту
Сум. обл. ін-ту післядиплом. пед. освіти

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Обґрунтовується необхідність державного управління вихованням молоді як особливої суспільної категорії, аналізуються особливості цієї соціально-демографічної групи, соціальний статус молодого людини, її соціально-психологічні якості. Окреслюється коло проблем у молодіжному середовищі, на вирішення яких має бути спрямована державна політика у сфері виховання молоді.

Ключові слова: молодь, державна виховна політика, виховання молоді, державне управління вихованням молоді.

Баранова А. В. Воспитание молодежи как составляющая государственной молодежной политики

Обосновывается необходимость государственного управления воспитанием молодежи как особенной общественной категории, анализируются особенности этой социально-демографической группы, социальный статус молодого человека, его социально-психологические качества. Очерчивается круг проблем, на решение которых должна быть направлена государственная политика в сфере воспитания молодежи.

Ключевые слова: молодежь, государственная воспитательная политика, воспитание молодежи, государственное управление воспитанием молодежи.

Baranova A. V. Young people education as part of the national youth policy

The necessity of the public administration of upbringing youth is substantiating in the article. Social status and socially-psychological internals of young man, features of this

socially-demographic group are analyzed. The author outlines the circle of problems, on the decision of that the public upbringing policy must be directed.

Key words: youth, public upbringing policy, upbringing youth, the public administration of upbringing youth.

Постановка проблеми. Соціально-економічний та культурний потенціал суспільства значною мірою залежить від організації процесу соціалізації молоді, оскільки саме молодь є стратегічним ресурсом держави завдяки високій життєвій активності, здатності до швидкоплинної адаптації та включення в суспільне життя.

Проблеми соціалізації молоді зумовлені певними викликами сучасності, адже Україна впродовж тривалого часу залишається трансформаційним суспільством, а питання вибору власного життєвого шляху ускладнюються недосконалістю ринкових відносин, слабкою конкурентоспроможністю освіти, масштабною міграцією населення, відтак високим рівнем девіації серед молоді.

Визрівання цивілізованого громадянського суспільства значною мірою визначається тим, наскільки молодь є активним суб'єктом суспільних відносин та власного розвитку. Таким чином, створення умов для активної участі молоді в діяльності суспільних інститутів, виховання патріотично і соціально зорієнтованого громадянина є одним з найактуальніших потреб сучасної України.

Майбутнє суспільства залежить від людських якостей, що формуються та відтворюються в молодого покоління саме засобами виховання, тому переосмислення змісту й призначення виховних практик у сучасному світі, роль державного управління вихованням молоді набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна та зарубіжна соціально-політична думка на сьогодні досягла значних успіхів у дослідженні молодіжної проблематики: М. Головатий, В. Городяненко, С. Іконнікова, В. Лісовський, Н. Лясніков, Ю. Ляснікова, І. Танчин, С. Фріс, В. Чупров М. Юрій та інші фахівці досліджували це питання у сфері політології та філософії, М. Гамезо, Є Петрова, Л. Орлова та інші – психології. Проблемам соціалізації та виховання молоді присвячені філософські праці В. Корженка, С. Клепка, С. Оленича. В управлінській науці державний вплив на молодь аналізують Є. Бородін, І. Гузенко, Л. Кривачук, О. Старинець, Р. Сторожук та ін. Проте майже відсутні дослідження щодо державного

управління вихованням молоді як однієї з найактивніших соціально-демографічних груп у суспільстві.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування необхідності державного управління вихованням молоді, що передбачає вирішення таких завдань:

- характеристика молоді як специфічної соціально-демографічної групи;
- аналіз особливостей визначення меж молодіжного віку та їх значення для державного управління;
- характеристика соціального статусу молодої людини;
- визначення соціально-психологічних якостей молодої особистості, що мають враховуватися в державній політиці;
- окреслення проблем у молодіжному середовищі, на вирішення яких має бути спрямована державна політика у сфері виховання молоді.

Виклад основного матеріалу. Суспільство являє собою високоорганізовану та самокеровану соціальну систему суспільних відносин, в якій взаємодії, взаємовпливи або просто взаємини є формою відносин між людьми – свідомими істотами. З метою відтворення соціальної системи суспільство прагне сформувати соціальні стереотипи та стандарти (групові, класові, етнічні, професійні та ін.). Особистість засвоює цей соціальний досвід шляхом входження в соціальне середовище, систему існуючих соціальних зв'язків для того, щоб не опинитися в опозиції до суспільства. Отже, відбувається соціалізація особистості – процес адаптації та інтеграції людини в суспільстві шляхом засвоєння соціального досвіду, цінностей, норм, настанов, притаманних суспільству загалом та його окремим групам [6, с. 189]. Соціалізація передбачає здатність особистості реалізовувати певні суспільні функції та соціальні ролі, що зумовлюється історичною потребою суспільства, тобто відповідає встановленим етнонаціональним традиціям, особливостям часу, певній ціннісній ієрархії, а також політичній та ідеологічній доктрині держави.

Центральне місце в процесі соціалізації особистості належить вихованню, бо останнє являє собою цілеспрямований, підконтрольний і усвідомлений процес передачі культурно-історичного досвіду людства від старшого покоління до молодшого. Отже, процес соціалізації відбувається цілеспрямовано саме завдяки вихованню. Наявність конкретної мети робить його систематичним та послідовним,

не допускає випадковості, епізодичності, хаотичності в проведенні виховних заходів, що особливо потребує управлінського впливу з боку держави.

Державне управління вихованням молоді визначається особливостями об'єкта впливу, що потребує детальної характеристики поняття «молодь» та виокремлення ознак, притаманних цій соціальній групі, а також місцю та ролі молоді в соціально-політичних та державотворчих процесах у суспільстві.

Поняття «молодь» досить різнопланово трактується в багатьох галузях науки – філософії, соціології, політології, державному управлінні, юридичній науці, педагогіці, психології тощо. Загалом молодь визначається як окрема соціально-демографічна група населення, яка вирізняється за сукупністю вікових характеристик, особливостей соціального становища та певних соціально-психологічних якостей, що детермінуються суспільним устроєм, культурою, закономірностями соціалізації, системою виховання суспільства [2; 4; 6; 8].

Першою ознакою молоді як соціально-демографічної групи є її вікові межі, з приводу чого серед науковців не існує однозначної думки. Так, соціолог І. Танчин вважає, що молодь як вікова соціальна група з'явилася в індустріальному суспільстві на підставі двох зустрічних процесів, характерних для того часу: акселерації – прискореного статевого дозрівання, що знаменує собою закінчення дитинства – з одного боку, і віддалення терміну вступу в професійне життя внаслідок збільшення періоду тривалості навчання – з іншого. Саме ці процеси й визначають, на думку вченого, межі молодіжного періоду: 14 років (приблизний вік статевого дозрівання) та 35 років (донедавна межа вступу на стаціонарне відділення вищих навчальних закладів) [9, с. 304]. Зазначене відображено в нормативно-правовому закріпленні статусу молодої людини. Так, згідно з законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» молоддю визнаються громадяни України віком від 14 до 35 років [5, с. 167]. Проте таке розмежування, на нашу думку, є досить умовним, оскільки людина залишається в межах молодіжної вікової групи доти, доки відчуває себе приналежною до неї й провадить відповідний стиль життя.

Іншою ознакою молоді визнається особливе соціальне становище, статус, притаманний даній соціальній групі, що виявляється, на думку англійського дослідника С. Фріса, у соціальному контексті молодості як переходу від дитинства до дорослості. Основними напрямками такого переходу, на думку вченого, є перехід від

залежності до незалежності, від безвідповідальності до відповідальності [10, с. 112]. Такий підхід, на нашу думку, значною мірою розкриває сутнісні особливості, а також роль та місце молоді в сучасному суспільстві. По-перше, молодість, дійсно, характеризується переходом від фізичної, матеріальної, культурної та психологічної залежності від батьківської сім'ї, сусідства, компанії однолітків до незалежності, самостійності. Зазначене виявляється в здобутті освіти та початку трудової діяльності, набуттям власного майна, житла, організації власного культурного дозвілля, образу життя, вільного вибору кола свого спілкування тощо. По-друге, період молодості характеризується переходом від «безвідповідальності» до «відповідальності» – набуттям усіх прав та обов'язків фізично, психічно та соціально зрілого громадянина своєї держави. Саме в цей період молодь набуває повної юридичної право- та дієздатності, крім того, молоді люди вже починають усвідомлювати відповідальність за своїх дітей, батьків та родичів похилого віку тощо. Таким чином, молодь являє собою соціально-демографічну групу «перехідного» типу [4, с. 162], особливість соціального статусу якої полягає в обмеженому доступі молодих людей до економічних, соціальних та культурних ресурсів. Зазначене свідчить про те, що молодь як об'єкт державної політики потребує упровадження цілеспрямованої державної політики з боку органів державного управління та місцевого самоврядування.

Третьою особливою ознакою молоді є система соціально-психологічних якостей, притаманних молодим людям. Психологами та соціологами [1; 4; 10; 11] доведено, що молодь має певні особливості в наборі соціальних ролей, ціннісно-мотиваційній та вольовій сферах, обраному виді діяльності, інтелектуальному розвитку тощо.

Однією з визначальних соціально-психологічних якостей, притаманних молоді, є широкий спектр соціальних ролей [11, с. 376], що пов'язано з набуттям молодою людиною повної право- та дієздатності. Так, до дитячих соціальних позицій (сина, брата, онука тощо), які ще залишаються актуальними через матеріальну та психологічну залежність від дорослих, додаються нові, специфічні (студент, військовослужбовець), або притаманні дорослим (виборець, робітник, член політичної партії, громадської організації тощо). Велика кількість соціальних ролей є основою підвищення соціальної активності молоді, напрям та характер якої

визначаються вихованням молодшої людини, що, у свою чергу, потребує державного впливу та регулювання.

Провідною діяльністю молоді здебільшого є професійне навчання та початок трудової діяльності [1, с. 238]. Саме в молодому віці відбувається професійне самовизначення молоді: вибір профілю навчання в старшій школі, вибір професійно-технічного чи вищого навчального закладу, спеціальності тощо. І саме виховання значною мірою визначає вибір молодого людиною свого подальшого життєвого шляху. Державний вплив на зміст виховання молоді дозволяє закладати основу майбутньої картини розподілу трудових ресурсів, «спроєктувати» майбутню ситуацію на ринку праці через 5 – 10 років, регулювати кількість спеціалістів, їх розподіл за фахом (наприклад, шляхом популяризації певних професій, ціннісного ставлення до праці, поваги до різних видів професійної діяльності).

Крім того, навіть професійна діяльність молоді має певні особливості, викликані відсутністю досвіду роботи, невисокою кваліфікацією, що позначається, наприклад, на розмірі заробітної плати, необхідності навчання основам професії, підвищення кваліфікації [10, с. 113], а це також свідчить про необхідність державної допомоги. На думку психологів, саме молодь здатна оволодіти найскладнішими видами інтелектуальної діяльності в різноманітних галузях науки та виробництва, до творчої діяльності [1, с. 239], що в майбутньому визначатиме інноваційний розвиток суспільства й також потребує уваги та державної підтримки.

Інтенсивний інтелектуальний розвиток молоді пов'язаний з таким психічним новоутворенням, як дивергентність мислення – здатність знаходження кількох однаково правильних та рівнозначних відповідей [1, с. 239], що відображується, наприклад, на вирішенні морально-етичних завдань, виборі ціннісних орієнтацій та мотивів власної поведінки. Саме в молодому віці формується ціннісно-мотиваційна сфера особистості молодшої людини, що виявляється в її відповідних потребах, інтересах, ідеалах, цінностях та мотивах. Молодь має значний соціотрансформаційний потенціал, що зумовлене динамічністю ціннісної сфери молодого покоління [4, с. 163]. Система ціннісних орієнтацій особистості в молодому віці значною мірою залежить від державної діяльності щодо здійснення виховної функції. Період молодості характеризується здобуттям особистістю сталих якостей, формуванням стійких ціннісно-мотиваційних та вольових основ активної діяльності,

що актуалізує ідеологічну складову державного управління вихованням молоді, спрямовану на формування ідеологічної основи свідомості молодого покоління, яке в недалекому майбутньому визначатиме поступ суспільства. Отже, держава має створити, на думку науковців, сприятливі умови для становлення високодуховних, гуманістичних цінностей та ідеалів української молоді, розвитку громадянської та демократичної активності, здійснюючи формування світоглядних засад, спрямованих на ідейне об'єднання та консолідації української держави, побудову громадянського суспільства [4; 7; 8].

Немає сумніву в тому, що період молодості є найактуальнішим у соціалізації особистості, адже в цей час закладаються основи для визначення подальшого життєвого шляху (життєвої позиції, професійної підготовки та ін.), що зумовлює вибір життєвих стратегій особистості, її життєтворчості для максимальної самореалізації.

Сучасний стан соціально-політичного розвитку України характеризується наявністю ряду проблем, що потребують вирішення. У сфері виховання молоді такі проблеми зумовлені особливостями молоді як соціально-демографічної групи та станом соціально-економічних змін. Основними з них є: панування в молодіжному середовищі прагматичних інтересів, переважання індивідуалістичних цінностей, прагнення до матеріального комфорту тощо [3; 7; 11]. Молодь висуває високі вимоги до суспільства щодо матеріальної якості життя, метою її власної життєвої активності стає гарантованість життєвої безпеки та добробуту (наявність житла, високої заробітної плати, побутовий комфорт та ін.) [4, с. 164], що призводить до посилення інфантилізму молоді [11, с. 377]. Посилюється сприйнятливність молоді до впливу засобів масової інформації [3, с. 165], що, в умовах утвердження ринкових відносин, викликає «комерціалізацію духовної сфери суспільства, прагнення до отримання миттєвого прибутку, панування культу насильства та порнографії» [1, с. 240]. Таким чином втрачається ідейна опора молоді людини, вона не здобуває власних моральних та світоглядних позицій, стає «аполітичною» [7, с. 166] та байдужою до суспільно-політичних процесів.

За таких умов значної зміни зазнає ціннісно-мотиваційна сфера. Психологи називають це явище аномією (це так званий «ціннісно-нормативний вакуум», «відсутність» моральних норм поведінки). Воно характеризується низьким ступенем

впливу соціальних норм на людину, їх неефективністю як регуляторів соціальної поведінки молоді, суперечностями між нормами, що визначають мету діяльності та нормами, що регулюють засоби досягнення цієї мети. Аномія породжує цинічне та безвідповідальне ставлення молоді до закону, ігнорування вимог суспільної моралі, призводить до зростання злочинності, дезорієнтації молоді щодо вибору життєвого шляху, до зниження соціального статусу сім'ї, нехтування моральними цінностями [1, с. 240]. Наслідками зазначених процесів та явищ є зниження соціально-політичної активності молоді, що в майбутньому стане перешкодою суспільного розвитку, демократизації та побудови громадянського суспільства.

Висновки. Виховання являє собою суспільний феномен, що полягає в цілеспрямованій та усвідомленій передачі культурно-історичного досвіду від старшого покоління до молодшого. Наявні в сучасному суспільстві інфантильність, аполітичність, аномія молоді, ідеалізація індивідуалістичних та прагматичних інтересів, втрата ідейної опори та духовних пріоритетів, дезорієнтація у виборі життєвої стратегії утворюють коло проблем, на вирішення яких має бути спрямована державна виховна політика. Напрямами подальших наукових досліджень, на нашу думку, мають стати інституції, через які має здійснюватися державно-управлінський вплив на виховний процес та зміст державної діяльності у сфері виховання молоді.

Список використаних джерел

1. **Гамезо М. В.** Возрастная и педагогическая психология : учеб. пособие / М. В. Гамезо, Е. А. Петрова, Л. М. Орлова. – М. : Педагог. общество России, 2003. – 512 с.
2. **Гузенко І. М.** Становлення і розвиток державної молодіжної політики в Україні / І. М. Гузенко // Військ.-наук. вісн. : зб. наук. пр. – 2009. – № 11. – С. 50 – 62.
3. **Лясников Н.** Социально-экономические условия формирования духовной культуры студенческой молодежи (социологический аспект) : учеб. пособие / Н. Лясников, Ю. Лясникова. – М. : Изд-во ВНИИФК, 2003 – 255 с.
4. **Оленич С. Р.** Місце і роль соціальних інститутів сучасного українського суспільства в процесі становлення молоді / С. Р. Оленич // Пробл. гуманіт. наук. Наук. зап. Дрогобиц. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. Вип. 23. Філософія. – Дрогобиц : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – С. 161 – 176.

5. **Про сприяння** соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України // Відом. Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – С. 167.
6. **Соціологія** : посібник для студ. вищ. навч. закладів ; за ред. В. Г. Городяненка. – К. : Академія, 1999. – 255 с.
7. **Старинець О. Г.** Динамічні процеси в молодіжній політиці (соціально-правовий аспект) / О. Г. Старинець // Наук. зап. Вінниц. Держ. пед. ун-ту. – Вип. 5. – 2003. – С. 165 – 168.
8. **Сторожук Р. П.** Молодіжна політика в Україні на шляху до євроінтеграції / Р. П. Сторожук // Акт. пробл. держ. упр. : зб. наук. пр. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 4 (24). – С. 170 – 178.
9. **Танчин І. З.** Соціологія : навч. посіб. / І. З. Танчин. – 3-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
10. **Фрис С.** Социология молодежи / Саймон Фрис ; пер. Е. Л. Омельченко // Омельченко Е. Л. Молодежные культуры и субкультуры / Е. Л. Омельченко. – М., 2000. – 240 с.
11. **Юрій М. Ф.** Людина і світ : підручник / Михайло Федорович Юрій. – К. : Дакор, 2006. – 460 с.